

Teologie vtělení a dějin spásy

z pohledu pravoslavné nauky
(výťah z knih)

Autor:

Jaroslav Fogl

Datum:

23. 5. 2007

Obsah

OBSAH.....	2
1. VTĚLENÍ A VYKOUPENÍ Z POHLEDU DĚJIN SPÁSY.....	3
1.1. VTĚLENÍ.....	3
1.2. VYKOUPENÍ.....	5
2. DĚJINY SPÁSY.....	8
LITERATURA.....	10

1. Vtělení a vykoupení z pohledu dějin spásy

1.1. *Vtělení*¹

- Všechno, co víme o Přesvaté Trojici, jsme se dověděli skrze Vtělení, zdůrazňuje sv. Jan Bohoslovec. Zjevení se dovršuje, když se jedna Boží Osoba, Syn Boží, stává synem lidským a »přebývá mezi námi«. Je nepochybné, že i nekřesťanské myšlení často uhádlo tajemný význam čísla tři, ale tyto předtuchy byly přikryty mlhou dvojsmyslných symbolů. K plnému zjevení o Trojici bylo nutno Vtělení.
- Ze Starého zákona jakoby byla sejmuta příkrývka a on odhalil svou trinitární podstatu. Hospodin všehomíra se projevuje jako Otec. Člověk nazírající »slávu Jednorozeného od Otce« spatřuje zjevení Boží přirozenosti a bohosloví je umožněno být zřením Samého Boha, neboť — (o Logos sarx egeneto) — »Slovo tělem učiněno jest«. Vlastně tehdy začíná oikonomie, spasitelné dílo Syna, který vstupuje do dějin světa. Skutečně »tělo« je poslední mez přijetí lidství: nejen duši, nýbrž i tělo »Kristus vzal na sebe«. Výraz »tělo« (sarx) zde totiž znamená úplnou lidskou přirozenost v celku. A skutečnost, že »tělem« se Slovo »stalo«, patří k plnosti Božího bytí — k velkému pohoršení metafyziků. Syn zůstává Bohem v lůně nezměnitelné Trojice, ale něco se k jeho Božství přidává: Syn se stává člověkem.
- Toto tajemství, tento projev lásky, který překonává všechno, můžeme pochopit jedině v termínech osobního života: Synova Osoba překračuje hranice mezi transcendentním a imanentním a vstupuje do lidských dějin.
- A právě díky tomu se Kristus stává člověkem, takže ostatní Osoby Přesvaté Trojice netrpí a nejsou ukřížovány, a právě proto je možné mluvit o vlastním spasitelném díle Synově. Není pochyb, že Boží oikonomie spásy přísluší Boží vůli a že vůle Přesvaté Trojice je jediná. Je též nepochybné, že spása světa je jedinou vůlí Tří. Avšak tato společná vůle je uskutečňována každou Osobou zvlášť: Otec posílá, Syn se poslušně podrobuje, Duch provází a spolupůsobí, díky jemu Syn vstupuje do světa. Synova vůle je vůle Přesvaté Trojice, avšak Jeho vůle je vůlí poslušnou. Spasení nám dává Trojice, ale k vyplnění díla spásy ve světě se vtěluje Syn.
- I tady jde o tajemství poslušnosti: v Bohu je všechno jednota. Avšak v Kristu byla nejen Boží vůle, nýbrž i vůle lidská, a protože mezi Synem a Otcem došlo jakoby k jistému rozloučení, soulad těchto dvou vůlí v Kristu zpečetíuje Synova poslušnost vůči Otci. Tajemství této poslušnosti je pak tajemstvím naší spásy.

¹ Celá kapitola je výtahem z: LOSSKY, Vladimír. *Dogmatická teologie*. kap. 3.3. Vtělení. Překl. Pavel Aleš. 2. upr. vyd. Praha: Pravoslavné vydavatelství, 1994. [cit. 18-05-2007] Dostupné na WWW: <<http://www.orthodoxia.cz/theolog/losskij.htm>>

- Syn se proto vtělil, aby obnovil možnost sjednocení člověka s Bohem, sjednocení nejen přetrženého zlem, ale také neobnovitelného, nezúčastní-li se této obnovy sám člověk. První, co bránilo tomuto sjednocení, tj. rozloučení dvou přirozeností — lidské a Božské, odstranil sám fakt Vtělení. Zůstávají ještě dvě překážky, jsou spojeny s padlým stavem člověka: hřích a smrt. Kristovou věcí je, aby nad nimi zvítězil, aby vypudil z pozemského kosmu jejich nutnost. Nešlo o to, aby je bez námitek (nekompromisně) zničil — to by bylo násilí nad svobodou, která je zrodila, nýbrž aby podčinil samého Boha smrti a peklu, a tak zneškodnil smrt a vytvořil možnost, jak vyléčit hřích. Tak Kristova smrt odstraňuje překážku, která se hříchem vytvořila mezi člověkem a Bohem. Jeho Vzkříšení vytrhne »osten« (»žihadlo«) smrti. Bůh sestupuje do méonických propastí (me on) = řecky »nejsoucí«, do propastí, negujících bytí, které se jako průrvy ve stvoření objevily Adamovým hříchem, sestupuje, aby člověk mohl vystoupit k Božství. »Bůh se stal člověkem, aby se člověk mohl stát Bohem,« — tuto větu najdeme u sv. Ireneje Lyonského třikrát.
- »Musíme stát účastníky Boží přirozenosti« (2 Pe 1,4) . Hluboký smysl Vtělení je skryt v tomto fyzickém i metafyzickém vidění přirozenosti, která je proměněná milostí. Je skryt v tomto obnovení přirozenosti lidské, od této chvíle již dovršeném v tomto průblesku, prozářivším tmou smrti, průblesku, který vede k zbožštění. »První člověk Adam se stal duší živou, poslední Adam je však duchem oživujícím... První člověk byl z prachu země, druhý člověk je Pán z nebe. Jaký byl ten pozemský, takoví jsou i ostatní na zemi, a jaký je ten nebeský, takoví i ostatní v nebesích. A jako jsme nesli obraz pozemského, tak ponese i obraz nebeského« (1 Kor 15,45;47-49).
- Tajemství Vtělení je však tajemství Bohočlověka, který vpravdě sjednotil v sobě obě přirozenosti a převzal od Přečisté Panny lidskou přirozenost. Zázrak pokory: Slovo »přijímá« od svého vlastního stvoření. Bůh v rozhodujícím momentu Zvěstování blahé zprávy vyprošuje u Marie počátek svého člověčenství, svou vlastní lidskou přirozenost.
- Vtělení se uskutečňuje působením Svatého Ducha. Neznamena to, jak předpokládali někteří teologové, že Duch je Ženich Panny, že v panenském početí Duch nahrazuje úlohu manžela? Takové chápání by bylo hrubou racionalizací Kristova narození.
- V onom početí bez semene je Samotné Slovo Semenem. Duch v žádném případě není Mariiným Ženichem. Duch dokonává očištění jejího nitra, činí ji dokonale panenskou, a tím udílí Panně Marii plnost dokonalosti a čistoty, sílu k přijetí a zrození Slova, to nejdokonalejší panenství, které daruje Duch, jež je v souladu jako čistota celé bytosti s Bohomateřstvím.
- V Kristu tedy není lidská osoba. On je člověk, má lidství, ale jeho osoba je Osoba Boží. Kristus je člověk, ale jeho osoba je s nebe. Kristovo lidství nikdy nebylo nějakou oddělenou

přirozeností, která by Ho předcházela a která by se připojila k Božství. Ona nikdy neexistovala mimo osobu Krista. On sám ji učinil ve své hypostasi, ale ne »z ničeho«, jelikož byla nutná obnova celých dějin, celého stavu člověka, nýbrž z Panny, předem očištěné Duchem Svatým. Nestvořená Osoba sama tvoří svou lidskou přirozenost, a ta je od začátku »člověčenstvím« Slova. Přísně vzato, není to sjednocení, ba ani přijetí, nýbrž je to jednota dvou přirozeností v Osobě Slova od okamžiku Jeho Vtělení.

- Bůh »tělesně« vstupuje do těla dějin. Dějiny jsou rizikem, Bůh se rozhoduje riskovat. On, Plnost, sestupuje až do nejzazších končin bytí, do hříchem rozežrané neplnosti, aby vrátil svobodným bytostem možnost spásy, aniž by porušil jejich svobodu.

1.2. Vykoupení²

- »Potřebovali jsme, aby se Bůh vtělil a zemřel, abychom mohli ožít« - píše sv. Řehoř Bohoslovec. Vtělení vytváří jakousi »vzdálenost mezi Otcem a Synem«, jakýsi prostor k svobodnému podřízení se Slova, jež se stalo tělem, vytváří duchovní místo pro Vykoupení. Nevinný přijímá na sebe veškerý hřích svou opuštěností, prokletím; »zastupuje« za spravedlivě odsouzené a za ně trpí smrt. »Hle, Beránek Boží, který bere na sebe hřích světa« — praví a opakuje slova sv. proroka Izaiáše sv. Jan Křtitel. Tu je kulminace celé obětní tradice Izraele, jež začíná při Abrahamově oběti, když je Izák nahrazen beránkem. Zde se také dovršuje symbolika zotročení, očekávání osvobození »zbytků«. Sv. apoštol Pavel může teď říci: »Kristus nás vykoupil z kletby zákona tím, že za nás vzal prokletí na sebe« (Ga 3,13).
- Vykoupení, centrální událost spasitelného Synova díla, nelze oddělit od Božího úradku v jeho celku. Boží láska chce vždy jediné dovršení: zbožštění lidí a skrze ně i celého stvořeného vesmíru.
- Bylo by absurdní izolovat Vykoupení do sebe sama, dělat z něho cíl pro sebe, neboť výkup, jenž se stal nutným v důsledku našeho hříchu, není cílem, nýbrž prostředkem, je to prostředek k získání jediného a pravého cíle: theose, zbožštění. I samo spasení je moment pouze negativní; jedinou podstatnou realitou nadále zůstává sjednocení s Bohem. V čem by spočíval smysl záchrany ze smrti a z pekla, kdyby se spasení neuskutečnilo pro plné oddání se Bohu?
- Vykoupení, zaujímající určité své místo v Božím plánu, je tudíž určeno několika momenty, stále víc a více odhalujícími plnost Božské Přítomnosti. Je to především odstranění radikálních přehrad, jež oddělují člověka od Boha, a hlavně odstranění hříchu, který podrobuje lidstvo d'áblu a umožňuje vládu padlých andělů nad zemským kosmem.

² Celá kapitola je výtahem z: LOSSKY, Vladimír. *Dogmatická teologie*. kap. 4.5. Vykoupení. Překl. Pavel Aleš. 2. upr. vyd. Praha: Pravoslavné vydavatelství, 1994. [cit. 18-05-2007] Dostupné na WWW: <<http://www.orthodoxia.cz/theolog/losskij.htm>>

- Sám pojem Vykoupení má ryze juridický charakter. Běží o výkupné za otroka, o dluh, vyplacený za ty, kteří zůstávali v zajetí, protože neměli možnost zaplatit. Juridické je i téma Prostředníka, který křížem spojuje člověka s Bohem. Avšak oba tyto obrazy, které nám poskytl sv. apoštol Pavel a obšírně využili Otcové, nesmějí v našich představách zkosnatět. Vždyť to by znamenalo vytvořit mezi Bohem a lidstvem nepřipustné právní vztahy. Bylo by správnější zapojit tyto obrazy do téměř nekonečné řady jiných obrazů, z nichž každý slouží jako jakýsi osobitý aspekt události, jež sama o sobě je nevyjádřitelná. V Evangelii vystupuje před nás i obraz Dobrého Pastýře, hledajícího zbloudilou ovci, i »silného muže«, který zvítězil nad lupičem, jenž ho spoutal a bere mu jeho kořist, i ženy, která našla a očistila ztracenou drachmu, na níž je pod blátem hříchu načrtnut obraz Boží.
- Kristus, který dobrovolně zaujal naše místo, »učiněn byl pro nás zlořečenstvím (za nás vzal prokletí na sebe)« — píše sv. apoštol Pavel Galatským (3,13). Znamená to, že Kristova opuštěnost na kříži byla nutná, protože Bůh se vzdaluje od prokletého, všemi opuštěného a od všech odděleného. »Bože můj, Bože můj, proč jsi mne opustil?« Tato naprostá, obnažená úzkost má také svou typologii, neboť poslední výkřik Ukřižovaného není nic jiného, než první verš 21. /22./ žalmu, modlitba trpícího spravedlivého.
- Jestliže se Kristus obrací k tomuto žalmu, pak to znamená, že bere na sebe naši situaci včetně toho pocitu opuštěnosti Bohem, který poznávají umírající, když umírají ve víře: »nevzdaluj se ode mne, neboť zármutek je blízko, a pomocníka není«, když přijímají smrt jako přechod, v němž se rmoutí naše omezená, vnější, od narození hříšná přirozenost. Prokletí, jež se nemohlo uskutečnit nad Synem Božím, stalo se požehnáním, skrze kříž se všechny podmínky hříchu staly podmínkami spasení. Od této chvíle ani hřích, ani smrt nás neodloučí od Boha; křest nás ponořuje do smrti Kristovy, abychom spolu s Ním byli vzkříšeni. Pokání nás vždycky znovu může přivést k Bohu. Smrt, když ji přijmeme jako každodenní pokání, může před námi otevřít život Boží.
- Prokletí smrti nikdy nebylo z Boží strany »soudním procesem«. Smrt byla dána jako trest Milujícím Otcem, a ne nesmyslným hněvem tyрана. Smrt napravovala a poučovala. Zabraňovala, aby se rozštěpený (rozlomený) život zvěčnil. Zabrzdila vznikající dojem »zabezpečení« ve stavu hříšném a protipřirozeném. Nejenže se stala hrází proti rozkladu naší přirozenosti, ale pomocí předsmrtné úzkosti, která je s ní spojena, pomáhala člověku, aby vykročil k pochopení svého stavu a vrátil se k Bohu.
- Satanova zvůle byla nejen omezena, ale i využita Boží vůlí, což vidíme na příběhu o Jobovi. Takže ani smrt, ani satanovo panování nebyly nikdy čistě negativními jevy. Byly to už znaky a prostředky Boží lásky.

- V momentu Vykoupení však démonické síly ztrácejí svou moc a vztahy mezi Bohem a člověkem se mění. Bylo by možné říci, že Bůh mění svou pedagogiku. Odebírá satanu právo panovat nad lidstvem, hřích je zničen, moc zlého je zlomena. Proto slovo »výkupné« získává jiný význam. Je to dluh navrácený d'áblu, jak se zdůrazňuje v patristické literatuře prvních století. Bůh poskytl d'áblu moc, ale potom mu jí odebral, protože ten překročil svá práva a zaútočil na nevinného.
- Dluh zaplacený Bohu a dluh zaplacený d'áblu ... Tyto dva obrazy mají pouze tehdy plnou hodnotu, jsou-li brány dohromady, aby naznačily v podstatě nepostižitelné dílo, jímž nám Kristus vrátil hodnost Božích synů.
- Vždyť v něm byla odebrána moc nejen démonům, ale v jistém smyslu i andělům. V Druhém Adamovi se sám Bůh bezprostředně sjednocuje s lidstvem, přijímá lidstvo do svého obecenství, které nekonečně překračuje nad anděly. Vykoupení je realita nejvyšší, která se rozprostírá na veškerý souhrn kosmu jak viditelného, tak neviditelného.
- Dábel byl poražen, ale jeho takzvané »právo« přitom zůstalo nezmenšeno. Zákon smrtelné přirozenosti je zrušen, ale přitom nikterak není zmenšen Boží spravedlivý soud. Nelze si opravdu představovat Boha ani jako konstitučního monarchu, který se podrobuje nějaké vyšší spravedlnosti, ale ani jako tyrana, jemuž je jeho fantazie zákonem bez ohledu na jakýkoliv řád a objektivitu. Spravedlnost není nějaká abstraktní, Boha převyšující realita, nýbrž jedno z vyjádření jeho přirozenosti. Jako svobodně tvoří, ale projevuje sebe v řádu a kráse stvoření, tak také projevuje sebe ve svém spravedlivém soudu. Kristus, který je sama spravedlnost, potvrzuje ve své plnosti spravedlivý soud Boží. Synovou věcí není, aby konal nějaký směšný soud, jenž by přinesl nekonečné uspokojení neméně nekonečné mstivosti Otcově.
- Kristus nevykonává spravedlnost, on ji zjevuje. Zjevuje to, co Bůh očekává od stvoření, zjevuje plnost lidskosti, »člověka maximálního«, podle výroku Mikuláše Kuzánského. Plní to poslání člověka, kterému se zpronevěřil Adam. Tím posláním je: žít jediné s Bohem a Bohem krmít kosmos. Taková je spravedlnost Boží. Syn, jednobytný s Otcem svou Božskou přirozeností, dostává skrze Vtělení možnost dovršovat tuto spravedlnost.
- Spravedlnost Boží tkví v tom, aby už člověk nebyl s Bohem rozloučen, aby se lidstvo obnovilo v Kristu, pravém Adamu. Bylo třeba, aby člověk byl posvěcen lidstvím Boha, bylo třeba, aby On sám nás osvobodil vítězstvím nad tyranem svou vlastní silou, aby nás znovu Bůh povolal k sobě skrze svého Syna, Prostředníka, který vše koná k slávě Otce, jemuž je ve všem poslušný... Ostatní pak necht' je uctěno mlčením.«

2. Dějiny spásy

Příběh lidské spásy začíná v momentu jeho pádu. Stvořený člověk, jenž je Božím obrazem, odvrací tvář od svého Stvořitele a chce být jako Bůh, tedy na stejné úrovni. Bují v něm tedy touha po něčem „více“, na co si nemůže činit nárok. A to se také stává kořenem a zdrojem zla, které se natolik rozrůstá, že Bůh začíná litovat momentu, kdy stvořil lidské pokolení. Avšak Noe nachází u Hospodina milost (srov. Gn 6,6-8). Zjevuje se mu a zachraňuje jej. Nastupuje na scénu Abrahám, jemuž se Hospodin zjevuje a chce být jeho osobním Bohem. Vyvolí si jej a své vyvolení potvrzuje smlouvou (srov. Gn 15,9-17), která je později opět obnovena skrze vnější trvalé znamení na těle Abrahámově i jeho lidí (srov. Gn 17,10-14). Bůh však zkouší věrnost a sílu lásky, proto vyžaduje obětovat vše, co je v životě nejcennější – vlastního syna (srov. Gn 22,1-18). I v tomto se Abrahám osvědčí a poukáže na to, že netouží zaujmout místo Boha. Tím se stává Božím přítelem (srov. Iz 41,8) a dostává se mu opětovného příslibu, že jeho potomstvo bude rozmnoženo a stane se tak Božím lidem (srov. Gn 22,16-18). Avšak lid izraelský je sužován otroctvím, nejen vnějším, ale i vnitřním. Bůh vidí bezvýchodnou situaci a povolává Mojžíše, kterému přestože je slabý, zjevuje své jméno a dává zákon, který je cestou lásky ke sjednocení a znovuoobnovení vztahu s JHVH. Znovu ukazuje svému vyvolenému lidu, jak jej miluje a jak mu na něm záleží. Avšak člověk brzy zapomíná na Hospodinovy skutky a znovu volí cestu bez něho. Pán však posílá znovu své soudce, proroky, krále. Láska Boha však jde až tak daleko, že posílá svého vlastního Syna, abychom již nebyli otroky, ale syny (srov. Gal 4,7). *Vždyť „v tom se ukázala Boží láska k nám, že Bůh poslal na svět svého jediného Syna, abychom skrze něho měli život. V tom je láska: ne že my jsme si zamilovali Boha, ale že on si zamiloval nás a poslal svého Syna jako oběť smíření za naše hříchy. Milování, jestliže Bůh nás tak miloval, i my se máme navzájem milovat. Boha nikdy nikdo neviděl, ale jestliže se milujeme navzájem, Bůh v nás zůstává a jeho láska v nás dosáhla svého cíle“* (1Jan 4,9-12). A toto se stává východiskem našeho spasení. Pouze v osobě Syna – Ježíše poznáváme lásku Boha, který neváhal jít dobrovolně na smrt, kterou svým vzkříšením přemohl; svojí krví nás očistil od hříchu a obnovil s námi smlouvu (srov. 1Kor 11,25). *Vždyť my jsme zhřešili, nedodrželi jsme smlouvu, kterou s námi uzavřel.*³ Tím jsme si zasloužili smrt. Ovšem On nás nevydává smrti, ale sám obnovuje smlouvu – staví se na místo člověka a prolévá svoji krev, aby mu znovu vydobyl jeho postavení a vybudoval s ním jednou provždy vztah (srov. Žid 9-10). Není však třeba krve obětních beránků. Proto Ježíš - Boží Syn je vyvrcholením spásy člověka, kterou si při liturgii, podobně jako židé své vyvedení z Egypta, připomínáme,

³ Smlouva se uzavírala tím způsobem, že se rozpúlilo zvíře a smluvní strany prošli jejich středem, při jehož průchodu pronášeli hrozby proti tomu, kdo by v budoucnu smlouvu nedodržel. Tyto hrozby měly i takový charakter, jakoby říkali, „ať se mi stane podobně jako tomuto zvířeti, pokud nedodrží tuto smlouvu (srov. Jr 34,18; Gn 15,6-18). - Srov. GIBLET, J. a GRELOT, P. *Smlouva* in LÉON-DUFOUR, X. *Slovník biblické teologie*. s. 448.

zpřítomňujeme, společně slavíme, abychom došli k sjednocení a obnově vztahu s ním i druhými v církvi, byli jsme proměněni, očištěni a naplněni Duchem.

Literatura

- LOSSKY, Vladimír. *Dogmatická teologie*. překl. Pavel Aleš. 2. upr. vyd. Praha: Pravoslavné vydavatelství, 1994. [cit. 18-05-2007] Dostupné na WWW:
<<http://www.orthodoxia.cz/theolog/losskij.htm>>
- LÉON-DUFOUR, X. *Slovník biblické teologie*. Řím: Křesťanská akademie Velehrad, 1991.
ISBN neuvedeno